

**VAMMAISPALVELUJEN SAATAVUUDEN JA
ERITYISOSAAMISEN PARANTAMINEN
KAINUUSSA (2006 – 2008)**

Loppuraportti

Joulukuu 2008

Julkaisija:

Kainuun maakunta -kuntayhtymä

PL 400

87070 KAINUU

Puh. 08 615 541

Faksi 08 6155 4260

kirjaamo@kainuu.fi

ISSN 1795-5661

Kajaani 2008

**VAMMAISPALVELUJEN SAATAVUUDEN JA ERITYISOSAAMISEN
PARANTAMINEN KAINUUSSA
(2006 – 2008)**

Loppuraportti
Joulukuu 2008

Laatija:
Jaana Finnilä

Kainuun maakunta -kuntayhtymä
2008
D:22

TIIVISTELMÄ

Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa -hanke (2006 – 2008), työnimenä ”VASARA”- hanke oli 75 % valtionavustuksella Oulun lääninhallitukselta rahoitusta saava hanke. Hankkeen budjetti oli 356 202 euroa, joka sisälsi VASARA- hankkeen sekä osaprojektina toimineen Kainuun näkövammaprojektin (2006 – 2007) ns. ”Reetta” -projektin.

Hankkeen tavoitteena oli kehittää yhteisiä, asiakaslähtöisiä toimintatapoja vammaispalvelujen turvaamiseksi kaikille kainuulaisille. Tavoitteena oli laadun ja palvelujen saatavuuden tehostaminen sekä ilmenneiden ongelmien poistaminen. Pilottina toteutettiin Kainuun näkövammaprojekti (2006-2007), jonka tavoite oli tukea näkövammaista itsenäiseen suoriutumiseen erilaisissa arkipäivän tilanteissa ja luoda pysyvä toimintamalli näkövammaisten palvelujen ja kuntoutuksen järjestämiseksi.

Hankkeessa oli parannettiin ja turvattiin henkilöstön erityisosaamista käynnistämällä toimintaohjeiden yhtenäistämistä ja käsitteiden määrittelyä ja muuta yhteistyötä esim. lääkäreiden ja kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa. Hankkeessa oli selvitettiin tehtävärakenteen muutoksia. Tavoitteena oli vahvistaa vammaispalvelujen palvelujärjestelmän toimintaperiaatteita: syrjimättömyyttä, osallisuutta, esteettömyyttä ja kumppanuutta.

Hankkeessa selvitettiin mahdollisuutta luoda päätöksentekoa tukeva ennakoiva ohjelma/malli mahdollisesti tietoteknisin ratkaisuin. Lisäksi palvelujen saatavuutta pyrittiin parantamaan luomalla malli palvelutarpeiden ennakoimiselle vuositason ja näin tuettiin mm. johtajuutta.

Hanke loi järjestelmän asiakaspalautteen jatkuvalle arvioimiselle ja hyödyntämiselle vammaispalvelujen kehittämiseksi. Yhteistyökumppaneina tässä olivat mm. eri vammaisjärjestöt. Hanke pyrki ennakoimaan Kehitysvammalain ja Vammaispalvelulain yhdistämistä toiminnallisella tasolla.

SISÄLLYS

OSA 1: VASARA-hankkeen loppuraportti (2006 – 2008)

1. Taustaa	1
2. Ohjausryhmä ja projektiryhmä.....	4
3. Tavoitteet ja tehtävät, niiden toteutuminen	6
4. Muut selvitykset	16
5. Hankkeen arviointi	17
6. Pohdintaa	19

Liitteet

OSA 2: Kainuun näkövammaprojekti (2006 – 2007)

1. Johdanto	2
2. Tavoitteet	4
3. Osallistujat	5
4. Työmenetelmät.....	6
5. Tulokset.....	8
6. Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallinen toimintamalli	10

Luku 1 on VASARA- hankkeen loppuraportti, jossa käydään läpi pääprojektin toimintaa hankkeen ajan.

Luku 2 pitää sisällään Kainuun näkövamma-projektin eli VASARA:n osaprojektina niin kutsutun Reetta-projektin loppuraportin.

”Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” -hankkeen nimi oli varsin pitkä käytettäväksi arjessa, jolloin tuntui luontealta ottaa käyttöön työnimi.

”VASARA” työnimellä pyrittiin mielikuvin tuomaan hankkeen idea tuottaa maakunnalle yhteisiä toimintakäytäntöjä eli remontoida vanhaa tuottamalla uutta, ei paukuttaen vaan korjaten.

1. Taustaa

Hankesuunnitelmassa hankkeen taustaa on kuvattu seuraavasti; Vammaispalvelut on toiminnan alue, josta ei ole Kainuussa menossa muita hankkeita, eikä asiaan liittyen ole aiempia selvityksiä, lukuun ottamatta hallintomallin valmisteluvaiheessa tehtyä selvitystä. Valmistelutyössä selvitettiin mm. vammaishuollon tila Kainuussa. Sen mukaan Kainuun kehitysvammaispalvelut ovat kattavuudeltaan ainakin maan keskitasoa. Kainuussa on väkilukuun suhteutettuna eniten kehitysvammaisia, mutta heistä asuu laitoksessa toiseksi vähiten. Laitoshuollon kustannukset kehitysvammaista kohti ovat Kainuussa hieman keskimääräistä pienemmät. Palvelurakenne vastaa erittäin hyvin valtakunnallisia tavoitteita.

Kainuun kehitysvammahuollon julkisen sektorin palveluissa työskenteli v. 2003 yhteensä 237 henkilöä. Kehitysvammahuollon kustannukset olivat 10 440 681 euroa, joista kuntien tuottamien palvelujen osuus oli 4 832 705 ja kuntayhtymän tuottamien 4 450 705 euroa. Lisäksi Kainuussa tuotettiin yhdessätoista yksityisessä asumisyksikössä palveluja yhteensä n. 70:lle kehitysvammaiselle.

Vammaispalvelulain mukaisia päätöksiä tehtiin Kainuussa v. 2003 yhteensä 1269, joista 848 kuljetuspäätöksiä ja 421 muita päätöksiä. Päätöksistä suurin osa koski kuljetuspalveluita. Päätösten jakauma vastaa suunnilleen koko maan tilannetta.

VPL -palvelujen käsittelyyn käytettiin Kainuussa v. 2003 noin viisi kokopäiväiseksi laskettua työpanosta. Vammaispalvelulain mukaisiin liittyvät päätökset hoidettiin raportin mukaan kunnissa hy-

vin eri tavoin. VPL -palveluiden kustannuksia oli vaikea erotella, koska useimmissa kunnissa tehtävät hoidettiin muiden töiden ohella ja tarvittava työpanos oli vaihdellut eri aikoina.

Kehitettäviin asioihin työryhmä nimesi mm. seuraavat:

- Vammaispalvelulain soveltamiseen liittyy paljon harkintaa. Siksi soveltamisperiaatteet pitää yhdenmukaistaa koko SOTE- tulosalueella.
- Vaikeavammaisten kuljetuspalveluissa (4§) järjestämisperiaatteet, sopimukset ja tilausjärjestelmä yhdenmukaistetaan. Kuljetukset tulee koordinoida muiden yhteiskunnan maksamien kuljetusten kanssa. Maksut voidaan lähitulevaisuudessa suorittaa yhteisellä älykortilla.
- Tulkkipalvelut (7§) järjestetään koordinoitusti muiden kommunikaatiopalvelujen kanssa, mahdollisesti yhteisestä kommunikaatiokeskuksesta. Sopimukset yhdenmukaistetaan. Palvelujen tarve selvitetään ottaen huomioon muutkin ryhmät kuin aistivammaiset esim. maahanmuuttajat ja vanhukset.
- Uutta teknologiaa, kuten kuvapuhelinta ja muita IT- sovellutuksia hyödynnetään.
- Palveluasuminen (11 §) järjestetään pääsääntöisesti Kainuussa, vain poikkeustapauksessa muualla. Maksuperusteet ja kustannusten lopullinen kohdentuminen kotipalveluna ja omaishoidon tuella annettavissa palveluissa yhdenmukaistetaan.
- Henkilökohtaisen avustajan (16 §) käytön perusteet yhdenmukaistetaan. Pyritään käyttämään soveltuvien osin yhteisiä avustajia ja muodostamaan avustajarenkaita mm. lomitusten helpottamiseksi.

Lisäksi hankesuunnitelmassa oli valmiiksi perusteltu hanketta seuraavasti; Kainuun hallintokokouksen valmistelutyöryhmien tekemissä kartoituksissa vammaispalvelujen kokoaminen toimiviksi kokonaisuuksiksi nähtiin yhtenä tärkeänä kehittämiskohteena. Kokoamistyön pohjaksi organisaatio on luotu, mutta toimintojen yhtenäistämiseksi ja sisällön kehittämiseksi tarvitaan uusia innovaatiota. Vammaispalveluihin suuntautuvaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa ei ole aiemmin tehty Kainuun alueella.

Kuntayhtymän johdolle tulleissa palautteissa sekä mm. sosiaaliasiamiehen raportissa vuodelta 2003 keskeisinä ongelmina on noussut esiin vammaispalveluja käyttävien asiakkaiden tyytymättömyys mm. päätösten epäselvyyteen, henkilöstön vaikeaan tavoitettavuuteen, kohtelun epäasiallisuuteen, palvelupäätösten saamisen hitauteen sekä hoito- ja palvelusuunnitelmien puuttumiseen.

Pilottina organisoidaan näkövammaisten palveluiden tehostaminen yhteistyössä perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalitoimen kanssa, ns. osaprojektina. Kainuun ikääntyvän väestön ja diabeetikkojen yhtenä ongelmana on näkökyvyn heikkeneminen ja rappeutuminen. Näkökyvyn heikkeneminen aiheuttaa asianomaisille erilaisia fyysisiä mutta myös sosiaalisia ongelmia, joihin osaprojektilla pyritään hakemaan helpotusta. Näkövammaisille on tärkeää saada rohkaisua mm. itsenäiseen liikkumiseen ja asioimiseen ja kaikenlaiseen kanssakäymiseen muiden ihmisten ja vertaisryhmien kanssa. Yhteistyö vammaispalveluihin on tiivis ja näkövammaiset osana muita vammaispalvelujen saajia ovat ”kärsineet” vammaispalvelujen toimimattomuudesta.

Vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen selvittämiseksi Kainuu on mukana toisessa hankkeessa.

Asiakaslähtöisten toimintamallien ja työtapojen juurruttaminen osaksi työkäytäntöjä ja työtapaa vaatii kuitenkin pitkän prosessin. Prosessia täytyy tukea yhtäaikaaisesti rakenteiden, yhteistä toimintaa ohjaavien arvojen sekä käytännön tasolla. Kainuun maakunta -kuntayhtymän perustaminen ja organisaation muutos mahdollistaa ja edellyttää uusien toimintatapojen kehittämistä. Seutujen toimintojen kehittämisen lisäksi on kehitettävä palveluita myös maakunnallisesti.

Lisäksi hankesuunnitelmassa oli nostettu valtakunnalliset linjaukset esiin. Vammaispalvelu- ja Kehitysvammalain yhdistäminen ja niiden esiselvitykset Jukka Kumpuvuoren ja Erkki Paaran toimesta sekä yhteys sosiaalialan kehittämishankkeeseen.

2. Ohjausryhmä ja projektiryhmä

Hankesuunnitelmaan oli kirjattu, että VASARA- hankkeeseen palkataan hankevetäjä (Jaana Finnilä) ja osa-aikainen toimistosihteeri (Tarja Karjalainen). Ohjausryhmä perustettiin ohjaamaan hanketta työssään. Hankkeen loppuvaiheessa lääninhallituksen luvalla hankkeeseen palkattiin myös suunnittelija (Liisa Hakuli) tiettyä tehtävää varten, sillä tehtävä vastaa hankesuunnitelman toteuttamista.

Ohjausryhmän kokoonpano:

Marita Pikkarainen, kehittämispäällikkö

Helena Ylävaara, perhepalvelujen tulosalueen johtaja

Pertti Markkanen, perhepalvelupäällikkö (seutu 1) (varajäsen) Maarit Rautiainen

Liisa Horttana, perhepalvelupäällikkö (seutu 2)

Terttu Huttu-Juntunen, perhepalvelupäällikkö (seutu 3) (varajäsen) Eija Suorsa

Marja Malin, vammaispalvelupäällikkö (keskit. vammaispalvelut) varajäsen Merja Kallio

Sanni Väisänen, maakunnan sosiaali- ja terveyslautakunta

Liisa Hakuli, maakunnallisen vammaisneuvoston edustaja varajäsen Hilikka Oikarinen

Kaisa Turunen, Vammaisjärjestöjen edustaja varajäsen Hilikka Kananen

Aini Kimpimäki, ylitarkastaja STM

Jarmo Jokinen, asiakasnäkökulma, varajäsen Toivo Komulainen

Tuula Lakomäki, Oulun Läninhallitus

Markku Koskela, ylilääkäri, varajäsen Hilikka Louhisalmi

Ritva Pääkkönen, ISO:n aluesihteeri

Tarja Karjalainen, projektien toimistosihteeri

Ohjausryhmällä on tarvittaessa ollut oikeus käyttää asiantuntijoita.

Ohjausryhmässä puheenjohtajana toimi Marita Pikkarainen ja hänen ollessa estynyt varapuheenjohtajana toimi Liisa Horttana. Muutoksia ohjausryhmän kokoonpanon suhteen tapahtui siten, että organisaatiomuutoksen vuoksi vuodesta 2008 Pertti Markkasen tilalle varsinaiseksi jäseneksi nousi Maarit Rautiainen ja Terttu Huttu-Juntusen tilalle Eija Suorsa. Ritva Pääkkönen tuli mukaan kevästä 2008 alkaen. Sihteerinä toimi Tarja Karjalainen.

Ohjausryhmän tehtävänä oli ohjata hankkeen toimintaa Jaana Finnilän toimiessa hankevetäjänä toukokuun loppupuolella 2006. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana 13 kertaa, ensimmäinen kokous oli elokuussa 2006. Oulun lääninhallituksen edustaja ei ollut kokouksissa mukana, mutta hänelle laitettiin sähköpostitse ohjausryhmän kokouskutsut, pöytäkirjat ja liitteet. Ohjausryhmässä käsiteltiin hankkeen valtionosuutta varten maksatushakemukset, jotka käsittelyn jälkeen Marita Pikkaraisen toimesta allekirjoitettiin ja lähetettiin lääninhallitukselle. Hanke anoi erikseen lääninhallitukselta erilliset päätökset, mikäli hankesuunnitelman kustannusosioon tuli merkittäviä muutoksia. Hanke on pysynyt budjetissaan.

Ohjausryhmän on hankevetäjä kokenut keskustelevalle ja on saanut sieltä tukea työlleen. Kokoukset olivat sopivalla tiheydellä muutaman kuukauden välein, osin lääninhallitukselle menevän maksatushakemuksen rytmittämänä. Toisaalta tiheys oli sopiva, jotta hankkeessa ehti tapahtua ns. konkreettista väliajan. Ohjausryhmä ohjasi hanketta myös antamalla tehtäviä hankkeen selvitettäväksi kuten palvelusuunnitelmien määrä vammaispalveluissa. Hankkeen painopiste oli enemmän vammaispalvelulain palveluissa kuin kehitysvammahuollon, mutta ei sulkenut täysin pois jälkimmäistäkään.

Projektiryhmän kokoonpano:

Jarmo Jokinen Toivo Komulainen

Onni Rata Tarja Valtanen

tarvittaessa mukana osa vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöistä (Maarit Rautiainen, Tarja Pääkkönen ja Irja Moilanen)

Liisa Kautto lomakkeiden työstövaiheessa edustaen Invalidiliiton Kajaanin palvelutaloa

Sirpa Myöhänen Vammaispalveluopas-vaiheessa

Hankkeeseen perustettiin ensimmäisenä syksynä tueksi projektiryhmä. Projektiryhmän kokoonpano muodostui oman harkintani mukaan niin, että mukaan tuli vammaisjärjestöjen/asiakasedustajia ja sosiaalityöntekijöitä tai yhteistyötahoja. Projektiryhmään vietiin kehittämisen kohteena olevia asioita kuten hankkeen aikana työstettyjä lomakkeita, ohjeita, kyselylomakkeita ja viimeksi opiskelijatyönä Päivi Karppisen tekemää Vammaispalveluopasta. Projektiryhmä antoi oivan rajapinnan niihin kokemuksiin, joita syntyy asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamisessa eli miten eri asiat ymmärretään eri näkökulmista. Asiakaslähtöisyyden vahvistaminen oli myös yksi lähtökohta projektiryhmän perustamiselle. Projektiryhmä kokoontui vaihtelevin kokoonpanoin kymmenisen kertaa hankkeen aikana.

3. Tavoitteet ja tehtävät, niiden toteutuminen

Hankkeen tavoitteet ja tehtävät on alla numeroitu hankesuunnitelmaa noudattaen. Kunkin tavoitteen alle on aukaistu, miten tavoitteeseen on pyritty ja mitä tehtäviä on toteutettu.

1. Yhteisten, asiakaslähtöisten toimintatapojen kehittäminen vammaispalvelujen turvaamiseksi tasapuolisesti kaikille kainuulaisille.

- kuntakierroksia kesällä 2006 kuudessa Kainuun kunnassa. Näiden avulla hankevetäjä on selvittänyt muualta tulleen lähinnä itselleen, mitä ongelmia on ja miten ne näkyvät. Tämän kautta haasteisiin on pyritty vastaamaan ja ongelmia poistamaan.
- on luotu **Vammaispalvelujen toimintaohjeet 1.4.2007** alkaen, jotka on vahvistettu sote-lautakunnassa. Toimintaohjeita päivitetään ja täydennetään tarvittaessa.
- on luotu vammaispalvelujen **lomakkeet** (Vpl ja kuljetuspalvelut) sekä kehitysvammaispalvelujen lomake, jotka on viety maakunnan omalle internetsivustolle (tiedotusta 24.10.07 järjestömessuilla, palaute ”asiakkaat käyttävät pitkälti jo näitä uusia lomakkeita”). Vammaispalveluihin on nimetty lomakevastaava, joka huolehtii mm. yhteystietojen päivittämisistä lomakkeisiin. Henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen liittyvät lomakkeet on viety maakunnan nettisivuille toukokuussa 2008.
- tuleeko jossain vaiheessa hankkeen jälkeen vammaispalveluihin **yhteiset puhelinajat**?
Etuja: lomat, poissaolot ym. puhelut voi luontevasti kääntää kollegalle, joka itsekin varautunut tavoitettavuuteen tiettyyn yhteisesti sovittuun aikaan. Asiakkaat oppivat uuden, yhdessä sovittun, kaikille vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöiden luodun puhelinajan. Haasteet: Miten asiakkaat oppivat uuden yhteisen puhelinajan, kun ovat tottuneet peruskuntien perinteiseen puhelinaikaan, maakunnassa on saatettu vuoden sisään painattaa oppaita, joissa toiset puhelinajat ja näitä oppaita saatetaan säilyttää ja näin ollen eri aikaan soitetaan. Tiedotus on äärimmäisen tärkeätä, jos puhelinaikoja muutetaan! Tällä hetkellä ei ole vielä käytössä yhteisiä puhelinaikoja, mutta on sovittu, kenelle puhelut ohjataan loma-aikoina ja lomat limitetään. Poissaolot merkitään sinfowebiin, tieto maakunnan puhelinkeskukseen ym.
- **sovelluskäsikirja** on laadittu vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille. Taustalla on palveluun liittyviä harkittavia asioita ja oikeuskäytäntöjä. Sovelluskäsikirjaan tulee päivitys liittyen oikeuskäytäntöihin vielä hankkeen lopussa.

- **nykytilakartoitus** on tehty kahden asiakaskyselyn kautta. Toukokuussa 2008 valmistui yhteenvetoraportti laajemmasta asiakaskyselystä, jonka aineistona hankkeen tekemä asiakaskysely vaikeavammaisten kuljetuspalvelua saaville loppuvuonna 2007. Tämä yhteenvetoraportti on liitetty Kainuun maakunta – kuntayhtymän julkaisusarjaan D:21. Tässä kyselyssä huomioitiin myös terveysero-näkökulmat vammaisilla erityisryhmänä. Tämä juontui siitä, kun kaikkien Kainuun maakunta – kuntayhtymän sotien hankkeiden tuli tarkastella hankettaan terveyserojen näkökulmasta, jolloin ideaksi tuli tuottaa tietoa myös tätä tarkoitusta varten.
- **osaamiskartoitus** on tehty vammaispalvelujen ja kehitysvammapalvelujen henkilökunnalle, jonka pohjalta **koulutussuunnitelma** tehtiin ja **koulutukset käynnistyivät syksystä 2007 alkaen kestäen hankkeen viimeiseen kuukauteen saakka**. Hanke on laajasti ja monipuolisesti järjestänyt koulutusta ja hyvää palautetta on tullut ns. avoimista koulutuksista, mikä on mahdollistanut yhteisen areenan keskustelulle, jossa osallisina vammaispalvelujen henkilökuntaa, asiakasedustajia ja omaisia sekä järjestöjen edustajia. Koulutukset ovat lähteneet tarvepohjalta ja koulutussuunnitelmaa on täydennetty hankkeen aikana.
- **kuntoutuksen, sosiaalipuolen ja lääkäreiden workshop** käsitteiden vaikeavammainen ja vammaisen käytöstä sekä Kelan vammaisetuuksista ja kuntoutuspäätöksistä toteutui 7.10.2008. Palautteena koettiin samanlaista päivää tarvittavan vuosittain, sillä keskustelulle on oltava tilaa ja näin paremmin ymmärretään eri järjestelmien näkemyksiä vaikeavammaisuudesta ja vammaisuudesta sekä tiedetään, mitä muutoksia tulkinnoissa on lakien johdosta.

2. Ei ole luotu **palvelupäätösten tekemiseksi ennakoivaa tukimallia/ ohjelmaa tietotekniikasta** vaan **toimintaohjeilla ja sovelluskäsikirjalla** on pyritty tähän. Vammaisuus on ihmisen rajoituksista ja ympäristön suhteesta muodostuva tila eli en koe, että tietoteknistä ohjelmaa voidaan luoda ihmisten tilanteiden ollessa niin moninaiset...

Vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille on tueksi lisäksi koottu ns. **vihreä kansio**, jossa on työvälineitä kuten lomakkeita neuvoa henkilökohtaisten avustajien palkanmaksun korvaamiseen liittyvisä tilanteissa sekä niille työntekijöille, joilta puuttuivat POMO-oppaat ja Vammaispalvelulain soveltamiskirja, on nämä kirjat hankittu. Myös HAJ-kirja henkilökohtaiseen apuun on hankittu niille, kellä ei ollut. Henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen liittyvää kirjallisuutta on lisäksi hankittu vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille ns. Työsuojeluopas ja Suo, kuokka ja Jari. Palveluohjaus-

koulutuksen myötä on seudullisesti vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille hankittu Palveluohjaus-kirjoja. Lisäksi hankkeen liittyttyä syksyllä 2007 valtakunnalliseen assistentti.infoon, sieltä on hankittu oppaita ja koulutuksia Kajaaniin.

Suurin osa hankevetäjälle tulleista kysymyksistä ja ongelmakohdista sosiaalityössä koskee nimenomaan henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen ja kustannusten korvaamiseen liittyvistä tilanteista. Tämä kaikki **kirjallisuus koulutusten tukena on erityisosaamisen parantamista**, sillä työntekijällä on velvollisuus neuvoa ja ohjata asiakasta.

Hanke liittyi assistentti.infoon lisäksi valtakunnalliseen vammaistyön kehittäjäverkostoon, joka koontuu kahdesti vuodessa. Tämä on ollut hyvä linkki kehittämiseen ja uuteen tietoon tai mitä & miten muualla kehitetään. Assistentti.infoon kautta on saatu Kajaaniin koulutuksia. Synergiaa muista vammaistyön kehittämishankkeista. Viimeisin vammaistyön verkosto kokoontui marraskuussa 2008 Kajaanissa ISO:n Ritva Pääkkösen ja VASARA:n toteuttamana samana päivänä, kun oli hankkeen loppuseminaarikin 19.11.2008. Assistentti.infoon ja valtakunnallisen vammaistyön verkoston kautta ja tukemana hanke sai loppuseminaariinsa valtakunnan tason puhujat. Loppuseminaaari sai tilaa myös tiedotusvälineissä. Loppuseminaarin ohjelma on liitteenä.

Pohjois-Suomen vammaispalveluyksikön kehittämisyksikkö hanke VASKI on ollut yhteistyökumppani alueella. Koska molemmat hankkeet liittyvät vammaispalveluun, Kainuun osalta on tehty hie-
man työnjakoa VASARA- hankkeen keskittyen vammaispalvelulain palveluihin suurimmaksi osaksi. VASKI:n järjestämiin seminaareihin hankevetäjä on osallistunut ja myös ollut puhujana Rovaniemen seminaarissa helmikuussa.

Lääninhallituksen ja Invalidiliiton järjestämässä seminaarissa viime vuonna VASARA- hankkeella oli myös puheenvuoro. Yhteistyötä on tehty palveluja tuottavien tahojen kanssa hyvässä hengessä.

Kuluneen vuoden aikana Kainuun Laadukas perhehoito-hankkeen kanssa on myös ollut keskustelua, miten ko. hanke suuntaa toimintaansa ja mitä VASARA- hanke on tehnyt.

3. Laadun ja palvelun saatavuuden tehostaminen sekä ilmenneiden ongelmien poistaminen ja jatkuva asiakaspalautejärjestelmä. Asiakaskyselyitä on tehty kaksi VASARA- hankkeen toimesta ja kaksi yhteistyössä Reetta- osaprojektin kanssa. Yhteenvetoraportit (2007 ja 2008) löytyvät VASARA-hankkeen nettisivulta ja Reetta-kyselyn jälkimmäinen Jaana Finnilän kokoamana yh-

teenvetoraporttina on myös hankkeen nettisivulla. Asiakaskysely toteutetaan hankkeen aikana vuosittain, jolloin saadaan asiakasbarometri & mittarit laadun seurantaan. Hankkeen päätyttyä asiakaskyselyt ovat joka toinen vuosi. Lisäksi on sovittu yhteistyön muodosta maakunnallisen vammaisneuvoston ja KAPOVA:n kanssa esim. vuosittaisen asiakaspalautteen muodossa ”vammaispalvelujen toimivuus ja ongelmakohdat”. Palaute saadaan vammaisneuvostolta kunnanhallitukselle antamassa selonteossa vammaispalvelujen toimivuudesta. KAPOVA:n kanssa on sovittu syksyllä 2007, että he syyskokouksessaan antavat palautetta ja yhteistyötä on muutenkin esim KAPOVA:n edustaja on hankkeen ohjausryhmässä.

KAPOVA:n hallinnoiman järjestötoiminnan ohjaus-projektin kanssa hanke teki yhteistyötä järjestömessuille osallistumisen kautta. Muutakin yhteistyötä oli alkuvuoteen asti, jolloin päättyi ko. projektin toiminta-aika. Tämän kautta hanke pääsi tuntemaan järjestökenttää ja levittämään tietoa koulutuksista jne.

Osa koulutuksista on avattu työntekijöiden lisäksi vammaisjärjestöjen ym. edustajille, josta on tullut myönteistä palautetta ja saatu hyvä yhteistyö järjestöihin. Avoimuus ja näin luotu matala kynnys ottaa yhteyttä vammaispalvelujen toimivuuden epäkohdissa on saavutettu osaksi myös näiden avoimien koulutusten kautta. Sosiaaliasiamiehen selvitys kertoo vuosittain niistä asioista, joissa asiakkaat ovat olleet yhteydessä. Vammaispalvelut on näissäkin mainittu, mutta viimeisimmässä nähdään jo hankkeen tuotosten tuoma hyöty, jolla on jo vaikutusta.

SASPA- hankkeen yhteistyötä Kainuussa mm. viittomakielisten kuvapuhelin asiassa on tuettu ja kuvapuhelin toimintatapana lähti leviämään. Tämä on hyvä asia, koska mm. etätulkkauksen avulla palvelua saa yhä useampi tulkkausta tarvitseva, tulkkausta saa nopeammin ja osa tulkkien työmatkoista jää pois, jolloin he voivat palvella useampaa asiakasta. Kuvapuhelimien hankintaa varten vammaispalvelujen toimintaohjeeseen liitetään ohje. SASPA- yhteistyössä mallinnettiin ja avattiin vammaispalvelujen prosesseja. Näin löydettiin myös niitä kohtia, joissa täytyi sopia yhteisiä toimintatapoja vammaispalveluihin.

Muutama prosessi jäi vielä kesken SASPA yhteistyön päätyttyä kesällä 2007 ja tätä työtä jatkettiin syksyllä 2008 VASARA- hankkeen aloitteesta. Pari viimeistelyä tapahtuu vielä hankkeen päätyttyä maakunnan omasta toimesta. Rakentavana asiana voidaan todeta, että prosessien avaamisen myötä kiteytyi se, että vammaispalveluihin saatiin oma työntekijä opettelemaan QPR- ohjelman käyttöä ja näin tälle toiminnalle pysyvyyttä.

Puhevammaisten tulkkipalvelua ei virallisesti Kainuussa ole ollut kuin kuluvana vuonna, mutta näiden asiakkaiden palvelun laadun olettaisin paranevan puhevammaisen tulkin saannin myötä. Lisäksi tulkin työtä tukee käytännössä se, että monet työntekijät käyvät syksyllä 2008 kuvakansio- ja Talking Mats koulutukset. He voivat auttaa vuorovaikutuksen syntymisessä/kommunikaatiomenetelmässä kuvakansion avulla.

CP-Liiton avustajatoiminnan kehittämishankkeen kautta yritettiin saada Kainuussa käyntiin jo tälle vuodelle avustajatoiminta Ylä-Kainuuseen yhdistysvetoisena RAY:n kautta. Valitettavasti rahoitusta ei tullut, mutta seurataan tilannetta tänä vuonna. Toiminta edesauttaisi henkilökohtaisen avun avustajarenkaiden pilotointia.

ASPA:n Vähän mutta välttämättä -näkövammaisten avustajaprojektin kanssa yhteistyö Kainuussa käynnistyi kuluvana syksynä. Tämän projektin kautta voidaan jatkaa koulutuksia ja aloittaa vertaisryhmätoimintaa Kainuussa. Tämä on hyvä jatko myös ns. VASARA:n juurruttamiselle, sillä henkilökohtainen apu sisältöineen tulee saattaa uudelleen tietoisuuteen ensi vuoden aikana. Projekti pyrkii myös käynnistämään avustajarengas-pilotteja Kainuuseen ja tukea työnantaja-/työnjohtovelvoitteiden ymmärtämisessä.

Vammaispalvelun vastuualueella seurataan manuaalisesti Liisa Horttanan johdolla päätösten käsittelyaikoja ja palvelusuunnitelmien tekemistä (määrät ja päivitykset). Tavoitteena on valtakunnallisen taso. Asiakaspalautteessa on tullut kyselyissä ja hankkeen loppuseminaarissa ruusuja henkilökohtaisen avustajan sijaispalkanmaksuun liittyen, työntekijöitä on tavoitettu paremmin johtuen mm. puhelinajoista, käsittelyaikojen on todettu nopeutuneen, vaikeavammaisten kuljetuspalvelupäätökset ovat muuttuneet jokavuotisista toistaiseksi voimassa oleviksi tarpeen mukaan jne. Tiedottaminen on saanut alhaisia arvoja asiakaskyselyissä. Hankkeen lopussa painettavan Vammaispalveluoppaan arvioidaan parantavan osin tiedonsaantia, mutta se ei sulje pois tiedottamisen toimintakulttuuria työssä viranomaisena niin vammaispalveluista kuin muutoksista.

Hankkeen aikana on valmistunut opinnäytetöitä, joissa hanke on toiminut tukena. Näitä ovat mm. pro gradu-työ henkilökohtaiseen avustajan tuntimääriin Paavo-menetelmän kautta, sosionomi (AMK) opinnäytetyö Vammaispalveluoppaana ja ihan viimeisimpänä on opiskelijalle annettu sosionomi (AMK) opinnäytetyön aiheeksi Kehitysvammaispalveluopas Kainuuseen, joka valmistuu hankkeen päättymisen jälkeen.

Yhteistyö on onnistunut vammaisjärjestöjen ja hankkeen välillä! Tästä on annettu hankkeelle tunnustusta läänihallituksesta asti. Avoin ja vammaisten henkilöiden asiantuntijuuden tunnustaminen ja hyödyntäminen on ollut avain luottamukselliseen ja avoimeen yhteistyöhön ja siten reitti vammaisten henkilöiden ja järjestöjen tukee tässä hanketyössä. ”Tulla kuulluksi” on ihmisen tarve palvelujärjestelmässä. Tätä olen käyttänyt asiantuntijuuden kautta myös soten hallinnon uusien vuokratilojen esteettömyyskartoituksessa, sillä parhaiten eri puolet saa selville, kun työntekijöiden tukena kuullaan myös asiakasedustajia ts. kuullaan heidän asiantuntijuuttaan eri vammaryhmissä.

Hanke on osallistunut **KAPOVAN ja maakunnan yhteistyöfoorumeihin**, joka on Kassilla keväisin ja syksyisin. Siellä on noussut esiin vammaispalvelut yleensä negatiivissävytteisenä varsinkin hankkeen ensimmäisenä puolitoistavuotena. Tuossa tilaisuudessa on kuitenkin voinut kertoa hankkeen tuotoksista ja koulutuksista ja samalla saanut itseään tutummaksi hankevetäjänä kansanterveys-, potilas- ja vammaisjärjestöjen edustajille kuin myös maakunnan väelle. Hanke on esittäytynyt **Kajaanin vammaisneuvoston kokouksessa yhden kerran sekä muutaman kerran maakunnallisen vammaisasioiden neuvottelukunnan kokouksiin.**

Valmiita asiakaspalautemuotoja on jo olemassa, kuten yllä olevasta ilmenee. VASARA- hankkeen juurruttamiseksi Vammaispalvelujen tulosalueella on sovittu, että Liisa Horttana tuo eri tahojen vammaispalveluita koskevat palautteet Vammaispalvelujen asiantuntijaryhmään käsiteltäväksi ja hyödynnettäväksi. Jatkossa asiakaskyselyjä tehdään joka toinen vuosi.

Yleensä, kun on ongelmia palvelujen saannissa tai toimivuudessa, mediassa ovat vammaispalvelut esillä. Näin oli myös hankkeen ensimmäiset puolitoistavuotta melko tasaiseen tahtiin eli negatiivista palautetta tuli kovasti valtakunnan lehdistöä myöten. Viimeinen vuosi onkin ollut negatiivisessa mielessä hiljaiseloa, mikä on hankkeen kannalta hyvä asia.

Hyvät asiat eivät ylitä uutiskynnystä, kuten kävi ilmi, kun paikalliset vammaisjärjestöjen edustajat olisivat halunneet antaa positiivista palautetta siitä, että hankkeen avulla vammaispalvelut ovat Kainuussa parantuneet verrattuna lähtötilanteeseen. Vaikutusta on asiakaskokemuksella siis ollut. Tiedotusta hanke on toiminnastaan pyrkinyt hoitamaan aktiivisesti aika ajoin lehdistölle ja radiolle ja hankkeen aikana tämä oma-aloitteisuus on tuottanut tulosta, jolloin hanke on saanut näkyvyyttä painetussa sanassa kuin eetterilläkin.

3 ja 4. **Luoda malli kokonaisvaltaiselle vammaispalvelujen ennakoinnille palvelujen saatavuuden turvaamiseksi ja menokehityksen ennakoinniksi.** Tavoitteeseen sisältyy vammaispalvelutyön johtamisen työkalujen kehittäminen. Tähän pyrittiin **Pro Consona atk-ohjelman kehittämisellä**, sillä ohjelmatoimittajan tuotekehittelyyn annettiin toiveiksi uudet palvelutarpeet -osio, joka mahdollistaisi koota uudet palvelutarpeet palvelusuunnitelmien laadinnan yhteydessä raportiksi loppuvuodesta, jolloin saataisiin väline menokehityksen ennakoinnille. Ohjelmassa huomattiin, että käsittelyajan koonti vaatii täpän täydellisen käsittelyn alkamiselle, mitä myöten saataisiin käsittelyaikamittareitakin toimintaan. Nämä palvelisivat myös johtamista, kun mittarit ja uusi osio saataisiin käyttöön tietoteknisesti. Tähän saakka ongelmana ohjelman kehittämiselle on ollut lastensuojelulain uudistus ja sen vaatima ohjelmakehitys, mikä vaati ohjelmakehityksen panostamisen ko. sisältöön, mutta viimeisen tiedon mukaan ohjelmatoimittajalla on ollut kiinnostusta tästä uudesta ideasta. **Hanke ei kuitenkaan käytännössä saanut ohjelman kehitystyötä nopeutumaan.**

Palvelujen saatavuuden turvaaminen ja menokehityksen ennakointi vaativat käytännössä aktiivista otetta palvelusuunnitelmien laadintaan ja sieltä poimia uudet palvelutarpeet manuaalisesti, jotta niihin voidaan varautua seuraavan vuoden budjetin laadinnassa.

Pro Consona ohjelman käyttöopastusta ja ohjelman hyödyntämistä Ketomäen Raunon johdolla on ollut useita päiviä työntekijöille eli atk:n hyödyntäminen parantuu ja on parantunut. Samalla on työntekijöiden tieto kasvanut ohjelmaan kirjaamisen merkityksestä työntekijän oikeusturvan kannalta sekä asiakkaan oikeudesta tarkistaa tietonsa. Tilastojen kannalta kirjaaminen on edellytys, jotta tietoja voidaan verrata.

Palvelusuunnitelmia on tehty valtakunnallisestikin melko vähän. Palvelusuunnitelmien laadinnan tehostamiseksi hanke vuokrasi vammaispalvelujen sosiaalityöntekijöille tälle vuodelle **kannettavat tietokoneet kotikäynneillä tehtäville palvelusuunnitelmille.** Ideana oli, että tiedot voisi siirtää itse ohjelmaan, ettei tule tuplatyötä käsinkirjaamisen ja sen jälkeen toimistossa ohjelmaan kirjaamisen yhteydessä. Tämä ajateltiin myös kannustavan tekemään palvelusuunnitelmia ja asiaa tuettiin palvelusuunnitelma-koulutuksella.

Kun Pro Consona ohjelmaa kehitettiin myöhemmin laatimalla lomake-editorin kautta parempi palvelusuunnitelma, joka myös tallentui sitä kautta asiakastietoihin, ei sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan kannettava tehostanut palvelusuunnitelmien laadintaa, koska kotikäynneillä itse ohjelmaan ei päässyt tietoverkon puuttumisen vuoksi. Työntekijöiden kokemusten mukaan edellytys, että

kannettava auttaisi työtaakkaa ja tehostaisi ajankäyttöä vaatii, että kannettavalla saadaan suora yhteys asiakasjärjestelmään. Tämä vaatii ns. digita 450 verkon, johon mahdollisesti päästään lähivuosina.

5. Ammattihenkilöstön rakenne, mitoitus ja tehtävät. Jonkin verran yhteistyötä SORAKE:en kanssa aiheeseen liittyen. Vuoden vaihteen 2007 muutos paransi tätä toimintaa, sillä perhepalveluiden sisällä organisaatiomalli-uudistus loi vastuualueille aina yhden nimetyn vastaavan ja vammaispalvelujen tulosalueella hän on Liisa Horttana. SORAKE-hankkeen kanssa käydään neuvotteluja eri näkökulmien tuomisesta esiin liittyen ammattihenkilöstön rakenteisiin ja tehtävärakenteisiin. Varsinaista ammattihenkilöstön rakennetta ja tehtävärakennetta ei SORAKE-hankkeen ja VASARA:n yhteistyöllä saatu aikaan vammaispalveluihin, mutta keskustelua kylläkin.

Yhteiset toimintatavat Kehitysvammalain ja Vammaispalvelulain yhdistämisessä.

Organisaatorakenne tukee nyt omalta osaltaan lakien yhdistämistä. Viimeisimmän tiedon mukaan PARAS- hankkeen ja puitelain vaatimat lakimuutokset menivät lakien yhdistämisen edelle eli lakien yhteensovittaminen myöhästynee parilla vuodella (2009-2010). Tämän hetken tiedon mukaan, lait eivät nyt yhdisty, vaan molemmat säilyvät ja vammaispalvelulaki muotoutuu ensisijaiseksi ennen kehitysvammalakia.

Joulukuussa eduskunnassa hyväksytty Vammaispalvelulain muutos tulee voimaan 1.9.2009. Siinä korostuvat henkilökohtainen apu subjektiivisena oikeutena, palvelusuunnitelmien laadinta kaikkiin palveluihin ja tukitoimiin ja myös aikamäärät eri toiminnoille, joka vaatii henkilökuntaresurssien tarkastelua. Koulutusta järjestettiin lakimuutos idealla hallituksen esityksen pohjalta nyt joulukuun alussa eli uusi tieto on saatu Kainuuseen. Parhaillaan on vielä loppuun saatettavana hankkeessa tapahtuva henkilökohtaisen avun kartoitus Kainuussa, jolla ennakoidaan ensi syksyn tarpeita.

Hankkeen järjestämät koulutukset tukien erityisosaamisen parantamista:

- 7.9.2007 Vuorovaikutustaidot/Pirkko Heiske
- 8.11.2007 Vammaispalvelulain soveltaminen/ Jarkko Helminen
- 4.12.2007 Palvelusuunnitelma/ Juha-Pekka Konttinen ja Päivi Nurmi-Koikkalainen
- Näkövammaisen kohtaaminen-koulutuksia/Hilkka Louhisalmi 6 kpl vuonna 2008 kotihoidon henkilöstölle eri puolilla Kainuuta (Reetta-hankkeen juurruttamista); (23.10.2007 Kuh-

mo), 12.2.2008 Suomussalmi, 24.4.2008 Kajaani, 12.5.2008 Sotkamo, 12.6.2008 Vuolijoki, 13.6.2008 Ristijärvi, 7.11.2008 Hyrynsalmi.

- 13.3.2008 Ikääntyvä kehitysvammainen ja eettiset koulutukset/Heikki Seppänen
- 27.5.2008 Verkostot, ongelmien ratkonnasta huolien puheeksiottamiseen/ Jussi Pietikäinen
- 29.5.2008 Sosiaalihuoltolain kertaus, asiakasmaksut ja omaishoidontuki/ Jarkko Helminen
- 8.8.2008 Työnohjauksellinen koulutus kehitysvammapalveluihin Työntekijä työyhteisössä/Pirkko Heiske
- 12.8.2008 Vpl- sosiaalityöntekijöille työnohjauksellista koulutusta/Jaana Holm
- 13.8.2008 Ikääntyvä kehitysvammainen toimintakyvyn kannalta/Sari Somer
- 10.9.2008 Erilaisten kriisien kohtaaminen/ Jussi Pietikäinen
- 9.-12.9.2008 Toimivan kommunikointimateriaalien koulutukseen hankitaan osallistujapaikkoja (Kainuun kesäyliopisto)
- 3.10.2008 Työnohjauksellinen koulutus kehitysvammapalveluihin/ Pirkko Heiske Aggressiivisuus, röyhkeys, narsistisuus
- 7.10.2008 alueellinen koulutus Näkökulmia vammaisuuteen/ Sari Linna, Markku Koskela ja Maarit Rautiainen (liite)
- 8.10.2008 Vpl- sosiaalityöntekijöille työnohjauksellista koulutusta/ Jaana Holm
- 17.10.2008 Työnohjauksellinen koulutus kehitysvammapalveluihin/ Pirkko Heiske Työntekijä ja suhde kehitysvammaiseen (eturistiriidat- palveluohjaus) ja perheen kohtaaminen
- 21.10.2008 Henkilökohtaisen avustajana työnantajana toimiminen ja työsuojelu/ Juha-Pekka Konttinen
- 30.10.2008 Palveluohjaus/ Sauli Suominen
- 4.-5.11.2008 Asumisen muutos nyt koulutukseen- kehitysvammapalvelujen esimiehille hankitaan osallistujapaikkoja
- 10.11.2008 Talking Mats 1/ Satu Railosvuo ja Annakaisa Ojanen
- 24.11.2008 Vpl- sosiaalityöntekijöille työnohjauksellista koulutusta/ Jaana Holm
- 1.12.2008 Vammaispalvelulain muutos ja kehitysvammalaki/ Jarkko Helminen
- 8.12.2008 Talking Mats 2/ Satu Railosvuo ja Annakaisa Ojanen
- 10.12.2008 Esteettömyys ja asunnonmuutostyöt/ Harri Leivo, Tapio Karhu ja Maarit Rautiainen

Koulutuksista tullut palaute on pääsääntöisesti ollut erittäin myönteistä. Ainoastaan yhdestä koulutuksesta tuli huonoa palautetta ja se liittyi enemmän siihen, että kouluttajan antama tieto oli liian

yleisellä tasolla eikä mennyt syvällisempään tietoon, jota pitkään alalla työskennelleet olisivat kaivanneet. Koulutusjärjestelyissä tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa aina huomioon eri käyttäjät eli mm. esteettömyys niin fyysisesti kuin induktiosilmukankin tarpeen tiedostamalla.

Vuorovaikutukseen ja verkostojen kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät useat koulutuspäivät ovat nostaneet esille ihmisten yksilöllisyyden. Sama toimintatapa ei käy kaikille ja usein me tulkitsemme toistemme viestejä, tarkentamatta olemmeko ymmärtäneet oikein. Tarvitaan siis rohkeampaa heittäytymistä omana persoonana ihmisten kohtaamistilanteisiin ja uskallusta tuoda esiin asiakastilanteisiin ne tilanteet, kun asiaan tarvitaan lisätietoa oman ammattitaidon tueksi. Keskeneräisyyden ja epävarmuuden sietokyky korostuvat vammaispalvelutyössä, kun tilanteita harkitaan yksilöllisesti.

Nostan tässä yhteydessä esiin koulutuksen annin eli palveluohjauksen monialaisuuden ja monikeroksisuuden. Joskus asiakas voi saada eri palvelujärjestelmien kautta useitakin palveluja, mutta niitä ei ole yhteen sovitettu vastaamaan asiakkaan tarpeita, jolloin tavoitteisiin ei päästä yrityksistä huolimatta. Vaativissa tilanteissa tulisi olla se yksi henkilö, joka sitoutuisi palveluohjaukseen niin, että tuntee riittävästi asiakkaan, jotta kykenee toimimaan asiakkaan rinnalla saaden eri palvelut tukemaan toinen toisiaan kohti asiakkaan voimavaraistumista. Palveluohjaajilla voi siis olla erilaisia tasoja rooleissa, vaikka nimitys on yksi yhtenäinen.

Hankkeen juurruttamiseksi on vammaispalvelujen sisällä sovittu erityisosaamisalueita, joita on mm. henkilökohtaisen apuun syventyminen, koulutusten järjestäminen, omaishoidontukeen syventyminen, kalliit asunnonmuutostyöt jne. Myös QPR-mallintaja ja lomakevastaava on nimetty ja tämä on ehdoton edellytys, että kehittämistoiminta vammaispalvelujen sisällä myös pysyy hankkeen päätyttyä. Säännöllisten vammaistyön asiantuntijakokousten lisäksi on jatkossa tarkoitus pitää vuosittain kehittämispäivä, jolloin voidaan paneutua tarkemmin ideoihin, joiden avulla palvelut toimisivat myös jatkossa paremmin. Hankkeen juurrutustyön merkityksen ymmärtäminen on otettu Kainuussa kiitettävästi huomioon ja näin on saatu nimettyä näitä vastuuhenkilöitä.

4. Muut selvitykset

1.1.2007 Vammaispalvelulakiin tuli uutena palveluna päivätoiminta subjektiivisena oikeutena. Päivätoimintaa kartoitettiin Kainuussa helmi-toukokuussa 2007 ajan. Osa kartoituksista suoritettiin haastatteluna ja osassa työntekijät toimivat linkkinä tälle päivätoiminnan määrälle. Reilu 20 henkilöä tarvitsi päivätoimintaa ja toiminta vakiintui tänä vuonna. Päivätoiminnan tuottaminen kilpailutettiin alkuvuodesta.

Palvelusuunnitelmien määrä selvittämistä edellytti ohjausryhmä. Vuoden 2007 syksyyn mennessä sain tiedot vammaispalvelujen sosiaalityössä tehdyistä palvelusuunnitelmista. Määrä oli alle valtakunnan keskiarvon (n. 15-17 %), kun valtakunnallisesti niitä luotu n. 33-35 %. Tämän johdosta ohjausryhmä edellytti vammaispalvelujen tulosalueella palvelusuunnitelmien tehostamista, jonka tavoite oli tälle vuodelle 70 uutta palvelusuunnitelmaa ja päivitykset lisäksi. Tavoitteeseen ei ole päästy ja kannettavien vuokraus ei juurikaan edesauttanut laadinnan tehostamista, koska ohjelmaan ei kotikäynneillä sosiaalityöntekijä päässyt tietoteknisistä syistä. Palvelusuunnitelmien määrää seurataan manuaalisesti edelleen.

Kehitysvammaisten henkilöiden asumistarvekartoituksen analysointi tapahtui hankkeessa. Tiedot olivat vammaispalvelupäälliköiden keräämiä seuduiltaan itsearviointina, mutta yhteenvedo ja analysointi tapahtuivat VASARA:ssa. Tieteellisestä tutkimuksesta ei ollut kyse ja aivan varma ei voinut olla, onko jokainen harkinnut asiaa yhtä syvällisesti, kun arvioi asumisen tarvetta ja aikataulua. Joka tapauksessa yhteenvedo osoitti, että Kainuussa asumispalveluita tarvitaan runsaasti seuraavien vuosien kuluessa.

Henkilökohtaisen avun kartoitus on vielä parhaillaan menossa ensi vuoden lakimuutosta ajatellen. Tällä hetkellä voisi arvioida, että ne kotikäynnillä haastatellut vaikeavammaiset henkilöt, joiden arvellaan saavan henkilökohtaisen avun subjektiivisena oikeutena, osaavat määritellä kohtuullisen tarkasti, minkä verran he tarvitsevat henkilökohtaista apua. Näyttää siltä, että kukaan ei halua vierekkään avustajaa, ellei se ole äärimmäisen välttämätöntä eli ns. ylipalvelua tuntien maksimoimisella ei ole odotettavissa. Osalle henkilökohtaisen avun tarpeesta saadaan ns. vakioaikoja ja osa on tarvepohjaisia tilanteesta riippuen, joita voitaisiin toteuttaa tilapäisen avun kautta esim. avustajarenkaiden kautta. Henkilökohtaisen avun kartoitusta varten hankkeeseen palkattiin 2,5 kuukaudelle suunnittelija Liisa Hakuli toteuttamaan tätä työtä.

5. Hankkeen arviointi

Hankesuunnitelmaan on kirjattu hankkeessa tehtävän itsearviointi. Hanketta voidaan arvioida toteutumisen ja palautteen perusteella ohjausryhmässä ja ohjausryhmän ohjatessa hankkeen toimintaa. Itsearviointia voidaan tehdä myös omalla tuntumalla, mutta koin, että tämän lisäksi on hyvä saada yhteistyötahojen ja asiakasedustajien kokemusta hankkeen vaikuttavuudesta. Oulun lääninhallituksen tarkastuskäynnin yhteydessä saatiin myös arvokasta tietoa marraskuussa 2007 eli sieltä tuli palautetta, että hanke on onnistunut yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa. Samaa palautetta on tullut myös ihan suoraan hankevetäjälle, mikä on osoitus siitä, että on aidosti pyritty asiakaslähtöisyyteen ottamalla kehittelyyn mukaan asiakasedustajia projektiryhmän muodossa. Samalla on saanut kuulla niistä ongelmakohdista, joihin on voinut hankkeena pyrkiä vaikuttamaan poistaen näitä epäkohtia mahdollisuuksien mukaan.

Hankkeessa kerättiin palautetta VASARA- hankkeen ns. keltaisilla palautelomakkeilla viimeisen neljän kuukauden aikana. Palautetta kerättiin nimettömästi hankkeen järjestämissä koulutustilaisuuksissa, loppuseminaarissa, ohjausryhmän kahden viimeisimmän kokouksien yhteydessä ja lisäksi palautelomakkeet annettiin maakunnallisen vammaisasioiden neuvottelukunnan kokouksen yhteydessä sekä KAPOVA:n kokoukseen täytettäväksi.

Palautelomakkeiden perusteella palautetta antoi 26 vastaajaa. Näistä kaksi edusti ohjaus-/projektiryhmää, 14 kehitys- tai vammaispalvelujen työntekijöitä, viisi muun maakunnan hallinnon alan työntekijöitä, kolme vammaisneuvostoja tai maakunnallisen vammaisasian neuvottelukuntaa, viisi järjestöjä/yhdistyksiä/liittoja, yksi yksityistä palveluntuottajaa tai yhteistyötahoa ja kaksi omaista/läheistä tai muuten vaan asiasta kiinnostunutta. Osa vastaajista edusti siis useampaa kuin yhtä tahoa. Palaute oli hyvä, sillä arvosanalla 1-5 (1 heikko, 5 erinomainen) hanke sai kokonaisuutena toiminnasta ja tuloksista **keskiarvoksi 3,95 eli lähes kiitettävä**. Loppuarvosanan antoi 22 vastaajaa ja keskiarvo on laskettu tämän perusteella.

Palautelomakkeessa VASARA:n **toiminnasta** hyvää mainittiin useasti koulutukset eli on saanut paljon tietoa, näkymien avaamista. Tietoa saadaan vietyä näin myös paikallisyhdistyksiin, koska suurin osa koulutuksista aukaistiin työntekijöiden lisäksi yhteistyötahoille ja vammaisjärjestöille ym. Kehitystä koettiin tapahtuneen. Esimerkkinä lueteltiin, että toimintaohjeilla saadaan tietoa niin työntekijöille kuin asiakkaillekin & yhtenäisiä käytäntöjä, asiakaskyselyt voidaan hyödyntää työn

pohjaksi, kaikkia osapuolia on kuunneltu ja toiminta on ollut avointa. Hanke koettiin hyväksi linkiksi ja katalysaattoriksi joidenkin asiakkaiden/asiakasryhmien ja maakunnan välille.

Hankkeen **vaikuttavuutta** arvioitiin palautelomakkeen mukaan, että hyvä, tieto lisääntynyt, koulutukset tarvelähtöisiä ja oikea-aikaisia, asennoituminen muuttunut päätöksenteon suhteen positiivisemmaksi, toiminta avointa, tiedon saaminen on parantunut, hanke koonnut asioita jonka edellytyksenä on toimivuus monella saralla, lainmukaisia ja yhdenmukaisia päätöksiä, käsittelyajat lyhentyneet.

Vapaan sanan kohdassa kannettiin huolta, että toivottavasti jotain jäisi elämään, tavoitteet toteutuneet, koulutukset ja materiaali hyviä, koulutusjärjestelyt toimineet, uudet ajatukset luo pohjaa käytännön työhön ja saa varmuutta omaan työhön, koulutuksiin voitu isollakin joukolla osallistua (maksuttomat koulutukset) ja hankevetäjä sai kiitosta työstä.

Seuraavana on suora lainaus eräästä palautelomakkeesta.

”Askel kerrallaan,

paljon puhetta ja ajatuksia

ei voi olla vaikuttamatta arjen muuttumiseen”

6. Pohdintaa

Hanke on ollut hyvin laajalla alueella toimiva, sillä vammaispalvelut eivät kosketa tiettyä ikäluokkaa, vaikka suurin osa käyttäjistä etenkin kuljetuspalveluissa onkin ikääntyneitä. Vammaiset henkilöt ja heidän tarpeensa ulottuvat vauvasta vaariin ja se onkin tehnyt haasteelliseksi luoda yhteisiä toimintaohjeita ja siten toimintakäytäntöjä Kainuuseen. Usein pelkät ohjeet eivät riitä, vaan tarvitaan keskustelua, käsitteiden aukaisua ja erilaisten lähestymisnäkökulmien ymmärtämistä.

Hankkeen aikana vaikeutta on välillä tuonut se, että selvityksiin vaadittavat tiedot eivät ole tulleet ja niitä on pyydetty useasti. Osittain se johtuu tiukoista henkilöresursseista ja osittain työn priorisoinnista. Välillä on täytynyt muistuttaa, että johtotaso on hankkeen ohjausryhmässä edustettuina ja sillä mandaatilla tietoja pyydetään. Yleensä tiedot ovat sitten viiveellä tulleet ja selvitykset on saatu laadittua. Tämä on osaltaan aiheuttanut kiirettä hankevetäjälle, joka on aikatauluttanut työtään eri tehtävien vaatimalla resursseilla ja kun yhdestä tehtävästä suoriutuminen viivästyy tiedon saamisen ongelmien kanssa, aiheuttaa se päällekkäiskuormituksen seuraavaa tehtävää ja ajankäyttöä ajatellen.

Muutamaan otteeseen ohjausryhmässä ja esimiehen kanssa on myös neuvoteltu siitä, mitä kautta työtehtäviä ohjautuu hankkeelle. Välillä on tuntunut hankevetäjästä siltä, että kaikki, mikä liittyy sanaan vamma, kuuluu VASARA- hankkeen tehtäväksi eli tehtäviä tuli jatkuvalla syötöllä liian monesta paikasta, eikä tunteja meinannut saada ulos työajan puitteissa. Tähän tuli parannusta hankkeen viimeisenä vuotena.

Hanke aloitti toimintansa silloin, kun negatiivista mielikuvaa oli kovasti lehdissä. Ohjausryhmän tuki oli kiitettävää, jotta tästä päästiin eteenpäin ja saatiin kehittämistarkoitus ajatuksena vietyä eteenpäin. Tuki asiakasedustajilta, järjestöiltä, yhteistyötahoilta ja lääninhallitukselta on ollut erittäin kannustavaa.

Kaikkia kehittämisideoita ei ole saatu eteenpäin, mutta nostan niitä tähän loppuraporttiin. Huolta on tullut esiin, missä määrin sosiaalityö näkyy perusterveydenhoidon ja sairaanhoidon alueella ja missä määrin on yhteistyötä vammaispalveluihin. Myös vanhussosiaalityön tulevaisuus ja ikärakenteen aiheuttama vammaispalvelujen tarve mietityttävät Kainuussa. Esille on myös tullut, voisiko kuntoutussuunnitelmien laadinnan yhteydessä tehostaa palvelusuunnitelmien laadintaa. Keskusteluun on nostettu myös, voisiko näkö- ja kuulovammaisten kuntoutusohjaajat tehdä päätökset esim. kuulovammaisten ovihälytyskoneistoihin ja näkövammaisten asunnonmuutostoihin valaistuksen muodos-

sa. Vammaispalvelujen apuvälinerekisteri ja tarkemmin Kuntoapu-ohjelmaan liittymiseen ei saatu selvyyttä hankkeen aikana. Sosiaalityöntekijöiden virat ja niissä sijaisena olevat sosionomit (amk) tehtävärakenteen mielessä on syytä pitää mielessä. Ei ole kenenkään etu, ei asiakkaan, työnantajan, työyhteisön ja työntekijänkään, että työntekijät saattavat vaihtua vuosittain liittyen vuoden sijaisuuksiin. Tässä tulisi päästä kestäväan rakenteeseen, sillä uuden perehdytys vie muutenkin vähäiseltä työntekijäresurssilta voimavarojan, mikäli vaihtuvuus kasvaa.

Vammaispalvelulain tullessa ensi syksynä ensisijaiseksi kehitysvammalakiin nähden, olisi hyvä miettiä, voisiko palveluohjaajat hallita sekä vammaispalvelulain että kehitysvammalain palvelut. Tästä olisi etua tiedon saamisessa, mutta asian sisäistäminen vaatii riittävän perehtymisen esim. koulutusten muodossa.

Hankkeen aika 2006 – 2008 tuntui riittävälle ajalle aluksi, mutta toiminnan aikana huomasi, että muutaman kuukauden lisäämää olisi ollut hyvä, jotta tehtävät olisi saatu loppuun ns. rauhallisin mielen. Kieltämättä hanke nyt tekee täyttä päivää saadakseen henkilökohtaisen avun kartoituksen tehtyä, vastuutettua hankkeen juurruttamistyön, arkistointi ja hankkeen lopetus vievät myös oman ajan.

Lopuksi todettakoon, että Kainuussa eletään muutaman askeleen edellä, kun vertaa muualta tulleen ajankohtaisia ilmiöitä. Muualla puhutaan runsaasti yhteistoiminta-alueista, kuntaliitoksista ja Kainuussa mietitään yhteentoimivia ja toisiaan tukevista atk-järjestelmistä, tehokkaista ja toimivista palvelujärjestelmistä jne. Moni asia on hankkeen aikana loksautanut Kainuussakin kohdalleen ja tästä on hyvä jatkaa, vaikka hanke päättyy.

LIITTEET

”Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” - hanke (VASARA) järjestää **maksuttoman koulutuksen** sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä sairaanhoidossa työskenteleville.

VAIKEAVAMMAINEN VAI VAMMAINEN - ERILAISIA NÄKÖKULMIA VAMMAISUUTEEN

Aika tiistaina 7.10.2008 klo 9.00 – 13.15

Paikka Kainuun keskussairaala, iso luentosali

Koulutuksen tavoitteena on saada ymmärrystä eri lähestymistavoista vammaisuuteen sekä vammaispalveluihin ja vammaisetuksiin. Koulutuspäivän yhtenä tehtävänä on saada pohdintaa nykyisistä toimintakäytännöistä ja niistä aiheutuvista ongelmista. Ideoinnin tuloksena olisi tarkoitus saada suuntia, miten ja missä voidaan palvelua kehittää. Voitaisiinko yhteistyön avulla päästä asiakkaalle nopeampaan prosessiin mm. kuntoutus-, hoito- ja palvelusuunnitelmissa tai vammaispalveluja haettaessa, mitä kehittäminen edellyttää prosessiin osallistujilta?

OHJELMA

9.00 - 9.15 Ilmoittautuminen ja kahvitarjoilu

9.15 - 9.45 Koulutuspäivän avaus ja tavoitteet Jaana Finnilä, VASARA- hanke

9.45 - 10.30 Vammaispalvelulain mukaiset vammaispalvelut Maarit Rautiainen, sosiaalityöntekijä

10.30 - 11.15 Kelan vammaisetuudet ja kuntoutuspäätökset, Sari Linna, Kela/ Kajaani

11.15 - 12.00 Lounastauko (omakustanteinen lounas)

12.00 - 12.45 Vaikeavammaisen hoito- ja kuntoutussuunnitelman laatiminen, Markku Koskela kuntoutusylilääkäri

12.45 – 13.15 Keskustelua yhteistyöstä, ongelmakohdista, haasteista ja ideointia palvelujen kehittämiseksi

ILMOITTAUTUMINEN TAPAHTUU KOULUTUSKALENTERIN KAUTTA 1.10.2008 MENNESSÄ.

Lisätiedot: Jaana Finnilä puh 044 7970277 tai jaana.finnila@kainuu.fi

”Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” (2006 - 2008)

"Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa"- hanke (VASARA) on toiminut toukokuusta 2006 alkaen ja on toimintaansa nyt hiljentämässä. Hanke päättyy joulukuun lopussa.

Arvoisa yhteistyökumppani, kainuulainen vaikuttaja tai muuten vain vammaispalvelujen asiasta kiinnostunut, tämä on kutsu Sinulle!

VASARA-HANKKEEN LOPPUSEMINAARI

Aika: 19.11.2008 klo 14.00 – 18.00

Paikka: Kaukametsän kulttuuri- ja kongressikeskus, Kauka - sali,
Koskikatu 2-4, Kajaani

Ohjelma:

14.00 – 15.30 Vammaispalvelulain muutosnäkymät, Päivi Nurmi-Koikkalainen, Stakes

15.30 – 16.30 Vahva pohja ihmisoikeuksille ja syrjimättömyydelle. Suomen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) valmistelu on käynnissä, Aulikki Rautavaara, Stakes

16.30 – 16.50 Kahvitarjoilu

16.50 - 17.20 Vähän mutta välttämättä – näkövammaisten avustajaprojekti, Mervi Niemelä-Hytönen

17.20 – 17.30 Asiakasnäkökulman edustajana ohjausryhmässä, Jarmo Jokinen

17.30 – 18.00 VASARA -hankkeen aika ja juurrutus, Jaana Finnilä ja Hilkka Louhisalmi

LÄMPIMÄSTI TERVETULOA!

Loppuseminaariin ilmoittautuminen 11.11.2008 mennessä kahvitarjoilun järjestämiseksi puh 044 7970 277 tai jaana.finnila@kainuu.fi . Maakunnan työntekijät ilmoittautuvat kaiman koulutuskalenterin kautta.

OSA 2: Kainuun näkövammaprojekti (2006 – 2007)

Kainuun maakunta -kuntayhtymä

Kainuun näkövammaprojekti (2006–2007)

Motto: ”Näkkööhän se sokkea Reettahi, kun kuntoutetaan!”

Loppuraportti 7.1.2008

Hilkka Louhisalmi

Markku Koskela

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
2. Tavoitteet	4
3. Osallistujat	5
4. Työmenetelmät.....	6
4.1 Kuntoutusohjaus.....	6
4.2 Liikkumistaidonohjaus.....	6
4.3 Pienryhmäkuntoutus.....	7
4.4 Koulutukset	8
4.5 Tiedottaminen	8
5. Tulokset.....	8
6. Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallinen toimintamalli	10

1. Johdanto

Näkövammaisten määrä ja kuntoutuksen tarve Kainuussa ovat lisääntyneet vuosi vuodelta. Tarkat tiedot näkövammaisten lukumäärästä puuttuvat toistaiseksi. Näkövammarekisterin (2006) mukaan Suomessa oletetaan olevan ainakin 80 000 näkövammaista, joista Kainuussa vuositilaston mukaan 244 näkövammaista henkilöä. Uusia kainuulaisia näkövammaisia on ilmoitettu rekisteriin 23. Rekisterin tiukkojen kriteereiden vuoksi suuri joukko heikkonäköisiä henkilöitä jää tilaston ulkopuolelle, mutta myös osa heistä tarvitsee kuntoutusohjausta ja muuta näkövammakuntoutusta. Kainuun väkiluku on ollut vuoden 2006 tilastojen mukaan 80 738 henkilöä. Näkövammaisten määrän kasvuun on vaikuttanut väestön ikääntyminen, glaukooman, diabeteksen, muiden silmänpohjarappeumien ja aivoverenkiertohäiriöiden lisääntyminen.

Uudet tutkimukset ovat tuoneet lisätietoa näönkuntoutuksen eri menetelmien toimivuudesta ja tuloksellisuudesta, (muun muassa Näkövammaisten Keskusliiton INK-projekti). Näönkäytön ja liikkumistaidon ohjauksen tarve ja myös kuntoutusmahdollisuudet ovat lisääntymässä. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille tarvitaan myös lisää tietoa ja koulutusta näkövammoihin liittyvistä asioista.

Kainuun maakunta -kuntayhtymässä aloitettiin touko-kesäkuussa 2006 sosiaali- ja terveydenhuollon alueellinen kehittämishanke lääninhallituksen (75 %) ja maakunta -kuntayhtymän kehittämisrahalla (25 %). Alun perin itsenäiseksi projektiksi suunniteltu ”Kainuun näkövammaprojekti” (Reetta), yhdistettiin lääninhallituksen toivomuksesta ”Vammaispalveluiden saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa” -projektiin (VASARA -hanke). Näkövammaprojekti toimi Vasara-hankkeen osaprojektina.

Molemmilla projekteilla on toiminut oma projektiryhmänsä. Pääprojektin hankevetäjä ja maakunnan erikoissuunnittelija osallistuvat aktiivisesti myös näkövammaprojektin projektiryhmän työskentelyyn. Kuntoutusylilääkäri osallistui pääprojektin ohjausryhmän työskentelyyn ja myös siellä käsiteltiin näkövammaprojektin asioita. Näkövammaprojekti päättyi alkuperäisen aikataulun mukaisesti 31.12.2007. Vasara-hankkeen työ jatkuu vielä vuoden 2008 loppuun saakka.

Projektityöntekijä Hilikka Louhisalmi aloitti työt Kainuun maakunnassa 5.6.2006. Projektityöntekijä oli aiemmin työskennellyt Lapin keskussairaalan näkövammaisten lasten kuntoutusohjaajana sekä liikkumistaidonohjaajana lähes kuuden vuoden ajan. Ennen kuntoutusohjaajana työskentelyään hänelle oli kertynyt laaja-alaista koulutusta ja työkokemusta myös muilta ammatialoilta kuten esimerkiksi opetustyöstä, mikä oli hyvänä apuna monimuotoisessa ja vaativassa projektityössä.

Näkövammaprojektin projektiryhmään kuuluivat: kuntoutusylilääkäri Markku Koskela (puheenjohtaja), silmätautien erikoislääkäri Minna Kääriäinen, silmätautien poliklinikan perushoitaja Anja Pulkkinen, erityissuunnittelija Marja-Liisa Komulainen, hankevetäjä Jaana Finnilä, näkövammaisten kuntoutusohjaaja Raija Raninen sekä projektityöntekijä Hilikka Louhisalmi (sihteerinä). Moniammatillisen projektiryhmän työskentely on ollut vilkasta ja keskustelevaa. Projektiryhmä kokoontui yhdeksän kertaa.

Projektityöntekijä teki laajaa yhteistyötä muun muassa Näkövammaisten Keskusliiton ja Kainuun näkövammaiset ry:n kanssa. Hän osallistui myös maakunnan hankevetäjien yhteisiin koulutuksiin ja kokouksiin.

2. Tavoitteet

Näkövammaprojektin yhdistäminen Vammaispalveluiden saatavuuden ja erityisosaamisen parantamiseen Kainuussa edellytti yhteisten tavoitteiden luomista. Tätä valmisteltiin jo ennen varsinaista projektityön käynnistymistä ja työstettiin edelleen projektin alkuvaiheen ajan.

Ensisijaisena tavoitteena yhdistetyllä hankkeella on yhteisten, asiakaslähtöisten toimintatapojen kehittäminen vammaispalveluiden turvaamiseksi kaikille kainuulaisille. Toisena pääprojektin tavoitteena on luoda jatkuva asiakaspalautejärjestelmä kainuulaisten erityisryhmien palveluiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Tavoitteena ovat myös laadun ja palvelun saatavuuden tehostaminen sekä esille tuotujen ongelmien poistaminen.

Pilottina toteutetun Kainuun näkövammaprojektin (2006 - 2007) tavoitteissa keskeisenä on tukea näkövammaista henkilöä itsenäiseen suoriutumiseen erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Tukimuotona on henkilökohtainen kuntoutusohjaus, mutta myös ryhmässä tapahtuva sosiaalinen kuntoutus sekä kotipalveluhenkilöstön tuki. Projektissa päivitetään muun muassa kotipalveluhenkilöstön näkövammätietoja.

Kainuun näkövammaprojektin konkreettisena, lyhyen tähtäimen tavoitteena on kainuulaisten näkövammaisten näönkäytön ja liikkumistaidon ohjauksen tehostaminen kotikäynteinä ja pienryhmämuotoisena kuntoutuksena nykyaikaista apuvälineteknologiaa ja tutkimustietoa hyödyntäen. Projektin pitkän tähtäimen tavoitteena on kainuulaisten näkövammaisten itsenäisen toimintakyvyn ja osallistumisen parantuminen ja kotona asumisen tukeminen.

Tärkeää on myös koulutus ja tiedottaminen näkövamma-asioista. Näiden avulla lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden ja koko Kainuun väestön tietoa näkövammakuntoutuksen mahdollisuuksista.

Projektin pitemmän tähtäimen tavoitteena on luoda Kainuun näkövammakuntoutukseen kattava maakunnallinen toimintamalli, joka vakiinnutetaan osaksi Kainuun maakunta- kuntayhtymän ja muiden toimijoiden normaalia palvelujärjestelmää.

3. Osallistujat

Reetta-projektin osallistujat tulivat Kainuun maakunnan alueen yhdeksästä kunnasta. Näkövammaisten henkilöiden ohjautuminen projektiin tapahtui pääsääntöisesti silmätautien poliklinikan ja yksityisten silmälääkäreiden läheteillä keskussairaalan kuntoutusyksikön näkövammaisten kuntoutusohjaajalle.

Projektityöntekijä valikoi yhdessä näkövammaisten kuntoutusohjaajan kanssa osallistujaehdokkaat pienryhmiin. Ennen lopullista valintaa jokaisen ehdokkaan luokse tehtiin kotikäynti ja kysyttiin halukkuutta osallistua ryhmämuotoiseen kuntoutukseen. Lisäksi projektiin ohjautui mukaan henkilöitä Kainuun näkövammaiset ry:n vetämän Ella-projektin palvelupäiviltä sekä Kainuun Sanomissa olleen lehtijutun ja maakunnan tiedotusliitteen kautta.

Kaikki asiakkaat olivat käyneet joko silmätautien poliklinikan tai yksityisen silmälääkärin vastaanotolla ennen kotikäyntiä. Kotikäynnillä tehtävässä haastattelussa tuli esille, että kaikki asiakkaat kokivat ongelmia lukemisessa. Muita ongelmia olivat vaikeudet itsenäisessä asioinnissa, television tekstin näkemisessä, kasvojen tunnistamisessa ja liikkumisessa. Pienryhmään osallistujat hoitivat pääsääntöisesti itsenäisesti kodin siivouksen ja ruuan laiton. Yhdellä pienryhmään osallistujalla oli henkilökohtainen avustaja.

Yleisin näkemisen apuväline oli lukulasit ja toiseksi yleisin suurennuslasi. Kahdella ryhmäläisellä oli näkemisen apuvälineenä lukutelevisio. Apuvälineet oli pääsääntöisesti saatu keskussairaalan kautta. Näön heikentymisen myötä osalla kuntoutujista apuvälineet olivat käyneet riittämättömiksi nykyiseen tilanteeseen nähden.

Pienryhmiin osallistuvat kuntoutujat olivat näkövammaisia, joiden heikkonäköisyyden syy oli verkkokalvon keskeinen ikärappeuma, diabeettinen retinopatia, glaukooma tai harmaakaihi. Kaikilla pienryhmien jäsenillä näön heikkeneminen aiheutti haittaa, lukeminen oli vaikeutunut ja näkemisen apuvälineiden tarve oli selkeä. Pienryhmään osallistuvista nuorin oli 61-vuotias ja vanhin 81-vuotias.

Liikkumistaidonohjaukset sovittiin erillisiksi kokonaisuuksiksi näkövammaisten asiakkaiden tarpeiden mukaan. Liikkumistaidonohjauksen nuorin asiakas oli 14-vuotias ja vanhin 84-vuotias.

Osalla asiakkailla liikkumistaidonohjaus kotiympäristössä olisi tullut järjestää jo vuosia aikaisemmin, mutta tätä palvelua ei ole ollut riittävästi saatavissa edes ostopalveluna.

4. Työmenetelmät

4.1 Kuntoutusohjaus

Näkövammaisten kuntoutusohjaus on kuntoutujan ja hänen läheistensä ohjausta ja neuvontaa, sairaudesta aiheutuvien toiminnallisten, sosiaalisten ja psyykkisten ongelmien selvittämistä sekä kuntoutujan toimintamahdollisuuksia ja toimintakykyä edistäviä tukitoimia. Tavoitteena on edistää kuntoutujan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä näkövammaisen aiheuttamista rajoituksista huolimatta.

Kuntoutusohjaaja neuvoo ja ohjaa asiakasta ja hänen läheisiään vammaisuuteen liittyvissä kuntoutus-, sosiaaliturva- ja muissa käytännön asioissa. Kuntoutusohjaajan työhön kuuluu myös apuvälinetarpeen arviointi, asunnonmuutostyösuunnitelmien laadinta, yhdyshenkilönä ja asiantuntijana toimiminen eri yhteistyötahojen välillä.

4.2 Liikkumistaidonohjaus

Liikkumistaidolla tarkoitetaan sekä heikkonäköisen että sokean henkilön taitoa liikkua turvallisesti eri tilanteissa ja ympäristöissä. Se on taitoa käyttää eri aisteja ja liikkumisen eri apuvälineitä tarkoituksenmukaisesti sekä kykyä suunnistautua tilanteen mukaisesti. Parhaimmillaan hyvä liikkumistaito on itsenäistä, turvallista, tehokasta ja kaunista liikkumista. Se tuottaa liikkujalle iloa ja onnistumisen kokemusta sekä oikeuden päättää missä, minne ja milloin liikkuu. Myös oppaan kanssa liikkuminen ja yhdessä toimiminen on liikkumistaitoa. Mahdollisimman itsenäinen liikkuminen on yksi ihmisen perusoikeuksista ja siksi se on erittäin tärkeää sekä sokeiden että heikkonäköisten kuntoutumisessa. Näkövammaisen liikkumistaito on jatkuvaa oppimista ja kehittymistä. (Törrönen, Onnela s.8-9).

Projektin aikana näkövammaisten liikkumistaidonohjaukset suunniteltiin kunkin asiakkaan omien tarpeiden mukaan. Liikkumistaidonohjauksia tehtiin eri vuodenaikoina, erilaisilla säillä ja

vuorokauden aikoina. Pisimmillään liikkumistaidonohjausta annettiin yhdelle näkövammaiselle asiakkaalle kahdeksan kertaa.

Yksilöllisten liikkumistaidonohjausten lisäksi näkövammaisen turvallisesta liikkumisesta keskusteltiin eri näkövammaisten tapahtumissa maakunnassa sekä muun muassa opiskelijaryhmien kanssa Kätevän kodin tapahtumissa. Tapahtumissa myös harjoiteltiin liikkumista opastuksessa ja valkoisen tunnustelukepin avulla.

4.3 Pienryhmäkuntoutus

Ryhmämuotoisen kuntoutuksen voidaan nähdä painottuvan näkemisen apuvälineen käytön opetteluun sekä psyykkiseen tukeen. Apuvälineen hallinnan lisäksi kuntoutukseen kuuluu näkemisen harjoittelua: esimerkiksi katseen kohdistamisen (eksentrinen fiksaatio) ja rivinvaihdon tekniikan harjoittelua ja lukutekniikkaa. Psyykkiseen tukeen kuuluu ohjauksesta saatava tuki sekä ryhmän tuki. Vertaistuen merkitys ryhmämuotoisessa näönkuntoutuksessa on suuri.

Kotikäyntiasiakkailta kysyttiin kiinnostusta ryhmämuotoiseen näönkuntoutukseen. Osa ehdokkaista joutui jäämään pois kuntoutuksesta joko oman huonovointisuuden tai omaisen hoitovastuun vuoksi. Myös pitkät etäisyydet ja ryhmään sopivien henkilöiden asuminen kaukana toisistaan vaikeuttivat huomattavasti pienryhmien perustamista.

Pienryhmäkuntoutukset toteutettiin Kajaanissa ja Kuhmossa. Kummassakin ryhmässä oli kolme jäsentä. Molemmissa ryhmissä oli kaksi naista ja yksi mies. Kajaanin pienryhmän kokoontumipaikkana oli Kainuun keskussairaalan lähellä rivitalohuoneistossa sijaitseva Kätevä koti. Kuhmon ryhmä kokoontui terveysaseman puheterapeutin huoneessa. Kajaanin pienryhmä kokoontui neljä kertaa ja Kuhmon ryhmä kolme kertaa. Kajaanin ryhmän tapaamiskerrat olivat marras- joulukuun (2006) ja tammikuun (2007) aikana, Kuhmon ryhmän kokoontumiskerrat olivat kaikki vuoden 2007 toukokuussa. Ylä-Kainuun alueella sopivaa pienryhmää ei projektin aikana saatu perustettua.

Ryhmämuotoisen kuntoutuksen harjoitusmateriaalina ja oppaana käytettiin Näkövammaisten Keskusliitto ry:n Näkökeskus Visiossa (2000 - 2003) toteutetun ”Ikääntyneiden heikkonäköisten henkilöiden näönkuntoutusmenetelmien kehittämisprojektin” (INK) aikana kehitettyä harjoitus-

materiaalia. Harjoitusmateriaalina käytettiin: havaitsemis-, seuraamis-, fiksaatio-, rivinvaihtokuvioita. Lisäksi oli lukutehtäviä ja aitoja tilanteita muun muassa lomakkeiden täyttämistä. Eri tapaamiskerroilla oli oma suunnitelmansa.

4.4 Koulutukset

Kainuun maakunta -kuntayhtymän Kuhmon kotihoidon työntekijöille järjestettiin marraskuussa 2007 aisti-info-tyyppinen koulutuspäivä heikentyneen näön ja kuulon osa-alueilta. Yhteistyökumppanina tapahtumassa oli Kuurojen palvelusäätiön Seniori-ohjelman suunnittelija Sirkka-Liisa Mäki. Koulutus toteutettiin kahdessa ryhmässä ja koulutuspaikka oli Kuhmon osuuspankin kokoustila. Koulutukseen osallistui lähes koko Kuhmon kotihoidon henkilökunta.

Koulutuksessa käytiin läpi näkö- ja kuulovammojen syitä, asiakkaan kohtaamista, aistivammoista johtuvia ongelmia ja niiden ratkaisuja. Lisäksi kurssilaiset saivat tutustua näytteillä oleviin näkö- ja kuulovammaisten apuvälineisiin.

Koulutuspäiviä on tarkoitus järjestää edelleen varsinaisen näkövammaprojektin loppumisen jälkeen vuonna 2008 jäljelle jääneillä koulutusmäärärahoilla pääprojektin toimintana.

4.5 Tiedottaminen

Kainuun näkövammaprojektista ja näkövammaisuudesta tiedotettiin projektin ajan monipuolisesti eri menetelmiä käyttäen maakunnan sosiaali- ja terveystalvelujen henkilöstölle, näkövammaisille ja koko Kainuun väestölle. Tärkeimmät tiedotusmuodot ja käytännön toimenpiteet on kuvattu seuraavassa kappaleessa.

5. Tulokset

Projektityöntekijä on tehnyt kuntoutusohjauskotikäyntejä näkövammaisten luokse koko Kainuun alueella sekä yksin että yhdessä näkövammaisten kuntoutusohjaaja Raija Ranisen kanssa. Kotikäynneillä on lisäksi kartoitettu ja sovitettu näkemisen apuvälineitä (mm. suurennuslasit, lukutelevisio), ohjattu näkövammaisia sosiaaliturva-asioissa, näkövammaisena arjessa selviytymisestä,

kuntoutukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen hakeutumisessa, näkövammaisten kirjaston asiakkuuteen hakeutumisessa. Projektin aikana projektityöntekijä on tehnyt 119 kotikäyntiä.

Liikkumistaidonohjaukset koettiin tarpeellisiksi. Osa ohjattavista asiakkaista oli jäänyt näön heikkenemisen jälkeen lähes ”neljän seinän sisälle”. Itsenäistä liikkumista ei heillä juuri ollut vaan he olivat täysin toisen ihmisen avun varassa. Liikkumistaidonohjaus lähti muutamien ohjattavien kanssa liikkeelle reitin opettelusta roskalaatikolle ja takaisin kotiin. Liikkumistaidonohjausten myötä asiakkaat saivat rohkeutta itsenäiseen liikkumiseen. Liikkumistaidonohjausta on saanut 28 eri-ikäistä näkövammaista henkilöä. Liikkumistaidonohjauksia on ollut yhteensä 83, jolloin yksi henkilö on saanut useampia ohjauksia tilanteesta riippuen.

Vuoden 2007 valkoisen kepin päivänä 15.10. toteutettiin keppimarssi Kajaanissa. Osanottajina oli runsas joukko näkövammaisia. Näkövammaisten yhdistyksen kanssa yhteistyössä toteutettiin myös ns. liikennevalokartoitus, jossa esille tuli myös muita hankalia paikkoja näkövammaisille henkilöille. Projektityöntekijä on tehnyt näissä asioissa yhteistyötä liikennevaloista vastaavan virkamiehen kanssa.

Pienryhmiin osallistujia haastateltiin useampaan kertaan pienryhmäkuntoutuksen kokemuksista. Pienryhmäkuntoutukseen osallistujat olivat tyytyväisiä ryhmätapaamisiin. Alkuhaastattelussa tuli esille, että ryhmään tulevilla oli uteliaisuutta ja kiinnostusta edessä olevista kokoontumiskertojen aiheista. Osallistujat kokivat jollakin lailla erikoiseksi sen, että heille tarjotaan erikseen näönkuntoutusta.

Ryhmäharjoituksissa tuli kuntoutujille uutta tietoa näkemisen tekniikoista ja apuvälineen käytöstä. Kaikki ryhmäläiset saivat käyttöönsä sopivat apuvälineet ja oppivat niiden käytön. Kaikille ryhmäläisille tuli käyttöön useampia suurentavia apuvälineitä. Ryhmätapaamiset koettiin myös sosiaalisesti virkistäviksi tapahtumiksi. Vertaistuen merkitys kuntoutumisessa oli suuri.

Projektityöntekijä on osallistunut Kätevän kodin varusteluun, avoimien ovien tapahtumiin sekä esitellyt näkemisen apuvälineitä ja kertonut näkövammaisten liikkumistaidonohjauksen toteuttamisesta ja liikkumisen apuvälineistä useille opiskelijaryhmille. Kätevä koti on suunniteltu myös näkövammaisille sopivaksi valaistuksen, värikontrastien ja varustuksen osalta. Kätevästä kodista on valmistettu kohokartta helpottamaan näkövammaisten tutustumista tilaan.

Projektin aikana projektityöntekijä osallistui yhteistyökumppanina Ella-projektin järjestämään taksimiesten koulutukseen sekä uusien näkövammaisten ensitietopäivän järjestämiseen. Näkövammaprojektia on esitelty Kuhmon, Sotkamon, Ristijärven, Paltamon, Kajaanin, Suomussalmen ja Hyrynsalmen näkövammaisten tapahtumissa.

Projektista tiedotettiin eri näkövammaistapahtumissa ja Kainuun Sanomissa olleen lehtijutun ja liitelehden kautta. Projektista on erillinen projektin esittelysivu Kainuun maakunta- kuntayhtymän www-sivuilla. Kainuun näkövammaprojektista on kerrottu myös Näkövammaisten Keskusliitto ry:n senioripalvelun tapahtumapäivässä Oulussa.

Projektin aikana tehtiin kaksi asiakaspalautekyselyä kummankin vuoden loppupuolella. Kyselyssä kysyttiin asiakkailta kokemuksia sekä kuntoutusohjauksesta että sosiaalitoimen kautta haettavista vammaispalvelusta. Kotikäyntien yhteydessä kuntoutusohjaaja ja projektityöntekijä jakoi asiakkaille kyselylomakkeen ja palautuskuoren. Vuoden 2007 lopussa tehdyn kyselyn alustava analyysi näkövammaisten kuntoutusohjauksen osalta on tehty ja vammaispalvelun osalta analyysi tehdään vuoden 2008 alussa. Analyysin tekee pääprojektin vetäjä Jaana Finnilä. Vastauksia tuli 2006 toteutettuun kyselyyn yhdeksän kappaletta ja vuonna 2007 kyselyyn 12 kappaletta.

Vuoden 2006 lopussa toteutetun kyselyn tuloksena näkövammaiset asiakkaat olivat hyvin tyytyväisiä kuntoutusohjaajien palveluihin. Asiakaspalautteen suunta on säilynyt samana verrattuna aikaisemmin tehtyihin kyselyihin. Vammaispalveluosiossa nousi esille hakemisen ohjeistus, johon ei oltu tyytyväisiä. Sama ilmiö oli noussut esille pääprojektin tekemässä kyselyssä. Asiakastyytyväisyys kokonaisuutena vammaispalveluissa ei saanut myöskään hyviä arvosanoja. Saatua asiakaspalautetta hyödynnetään toiminnan kehittämisessä.

Vuoden 2007 lopussa toteutetun uuden asiakaspalautekyselyn kaikissa osioissa tyytyväisten osuus oli yli 75 % ja eniten tyytyväisyyttä ilmeni ohjaukseen ja neuvontaan (92 %). Keskiarvo 3,83 oli vielä parempi kuin edellisenä vuonna (3,33), kun asteikko oli 0-4.

6. Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallinen toimintamalli

Kainuun näkövammaprojektin 2006-7 (Reetta-projekti) aikana on kehitetty yhteistyötä kaikkien näkövammakuntoutukseen osallistuvien tahojen kanssa ja testattu näkövammakuntoutuksen eri toimintamuotoja harvaan asutun maakunnan olosuhteissa. Yhtenä tärkeänä tavoitteena on ollut Kainuun näkövammakuntoutuksen maakunnallisen toimintamallin luominen, sen ottaminen yhteiseen käyttöön ja vakiinnuttaminen osaksi toimivaa palvelujärjestelmää.

Maakunnan sosiaali- ja terveystalvet on Kainuussa järjestetty vuodesta 2005 alkaen maakunnan yhteisenä toimintana elämäntaariajattelun pohjalta eri tulosalueisiin ja niiden sisällä toiminat on jaettu lähipalveluihin, seutukunnallisiin palveluihin ja keskitettyihin palveluihin. Toimintoja on suunniteltu ja niiden laatua parannettu useissa rinnakkaisissa kehittämishankkeissa. Oulun lääninhallitukselta on palveluiden kehittämiseen saatu arvokasta taustatukea ja ohjausta. Näkövammaprojektin yhdistäminen laajempaan Vammaispalvelujen saatavuuden ja erityisosaamisen parantaminen Kainuussa -projektiin toi mukanaan tiiviin yhteistyön vammaispalvelun toimijoihin ja laajensi molempien hankkeiden näköaloja.

Muita tärkeitä näkövammaprojektin yhteistyöhankkeita ovat olleet Kainuun apuvälineprojekti 2004-6 ja HYTEKE-projektit 2005-7. Niihin liittyi esteettömän mallikodin, Kätevän kodin, rakentaminen maakunnan toimijoiden ja Kajaanin amk:n yhteiseen käyttöön. Kätevässä kodissa otettiin huomioon esteettömyys myös näkövammaisten kannalta ja sinne rakennettiin ja varustettiin oma huone näön-, kuulon ja kommunikaation apuvälineiden sovitukseen. Apuvälinefirman kanssa yhteistyö tiivistyi ja varustusta täydennettiin sekä perinteisen että uuden teknologian apuvälineiden osalta kattavaksi. Näkövammaprojektin kautta kodin varustusta täydennettiin ja hankittiin pienryhmäkuntoutukseen sopiva varustus. Projektin jälkeen monipuolinen apuvälineistö on näkövammaisten kuntoutusohjaajan ja muiden toimijoiden aktiivisessa sovituskäytössä. Apuvälinesovituksia tehdään kotikäynneillä ja Kätevän kodin tiloissa. Kotikäyntejä helpottamaan on kuntoutusohjaajan käyttöön saatu käyttötarkoitukseen hyvin sopiva leasing-auto. Lisäksi Kätevä koti varusteineen on Kajaanin terveystalon oppilaitosten pienryhmäopetuksen käytössä.

Näkövammaprojektin työntekijä on tehnyt laajaa yhteistyötä myös peruskuntien, oppilaitosten, Kelan, yksityisten palveluntuottajien ja monien muiden tahojen kanssa. Lisäksi maakunnassa on tärkeitä ns. kolmannen sektorin toimijoita, joiden kanssa näkövammaprojekti on tehnyt tiivistä yhteistyötä. Näistä tärkein on Kainuun näkövammaiset ry, jonka ELLA-projekti on täydentänyt mukavasti maakunnan näkövammaprojektin toimintaa. Koulutus ja tiedottaminen sujuivat hyvin

yhteistyöllä. Yhdistys harjoittaa etsivää ja palveluihin ohjaavaa toimintaa laaja-alaisesti koko Kainuun alueella, mikä auttoi myös maakunnan projektin tavoitteiden saavuttamisessa. ELLA-projektia on tuettu maakunnan toimesta. Valitettavasti RAY:n jatkorahoitusta projektiin ei myönnetty. Molemminpuolin hyödyllistä yhteistyötä maakunnan ja yhdistyksen välillä jatketaan joka tapauksessa myös tulevaisuudessa.

Terveysongelmien ennaltaehkäisy, sairauksien diagnosointi ja hoito ovat terveydenhuoltojärjestelmän perustoimintoja. Näkövammaisuuden osalta ennaltaehkäisyn mahdollisuudet ovat osin rajalliset, mutta esimerkiksi silmätapaturmien ehkäisyn ja perussairauksien hoidon kehittämisen osalta hyvin tärkeitä. Näihin osa-alueisiin ei näkövammaprojektin aikana ollut juuri mahdollisuuksia puuttua. Kainuussa on myös suhteellisen runsaasti näkövammaisuuteen johtavia perinnöllisiä sairauksia. Diabeteksen hoitoa on tehostettu valtakunnallisilla kehittämishankkeella (DEHKO), jossa myös Kainuu on ollut mukana.

Silmäsairauksien diagnosointi ja hoito ovat Kainuussa valtakunnallisesti hyvällä tasolla.

KAKS:n silmätautien klinikan henkilökunta on hyvin koulutettua ja osaavaa. Uudet hoitomuodot on myös Kainuussa otettu käyttöön; uusimpana juuri projektin aikana silmänsisäiset injektiohoidot silmänpohjan kostean ikärappeuman hoidossa. Kaihileikkauksia tehdään tarpeen mukaisesti ja nuoria silmälääkäreitä alalle kouluttaen. Myös yksityisellä puolella toimivat silmälääkärit ja optikot tuntevat Kainuun palvelujärjestelmän ja lähettävät erikoissairaanhoidon sitä vaativat potilaat. Tärkeää on jatkossakin pitää huolta KAKS:n silmätautien klinikan resursseista ja osaamisen jatkuvuudesta kokeneiden työntekijöiden vähitellen jäädessä eläkkeelle. Ns. hiljaisen tiedon siirtäminen nuoremmille työntekijöille on erityisen tärkeää näin erikoistuneella alalla. Projektin myötä yhteistyö silmätautien klinikan ja kuntoutusyksikön välillä on huomattavasti tiivistynyt ja sitä jatketaan niin käytännön asiakastyön kuin suunnittelunkin osalta.

Kun ihmisellä todetaan pysyvä näkövamma, hän ja hänen omaisensa tarvitsevat aina pitkäaikaisesta ohjausta ja tukea näkövamman kanssa elämiseen. Lisäksi tarvitaan apuvälineitä ja niiden käytön ohjattua harjoittelemista, liikkumisen ohjausta sekä neuvoja erilaisten palvelujen ja sosiaalietuuksien hakemisesta. Hyvin koulutettu ja kokenut kuntoutusohjaaja on tärkeä avainhenkilö, joka pystyy yhteistyössä verkostonsa kanssa auttamaan monin keinoin näkövammaista ja tukemaan hänen itsenäistä suoriutumistaan ja osallistumistaan yhteiskunnassa. Näkövammaprojektin myötä kuntoutusohjaajan työtä on tehty laaja-alaisesti tunnetuksi, mikä on lisännyt lähetteitä ja muita yhteydenottoja kuntoutusohjaajalle. Tässä on ongelmana se, että Kainuussa toimii vain

yksi näkövammaisten kuntoutusohjaaja, jonka aika ei läheskään riitä lisääntyneisiin tarpeisiin nähden. Projektin jälkeen uhkatekijöitä ovat ainoan työntekijän liiallinen kuormittuminen, kuntoutusohjauksen jonojen pidentyminen ja kiireen myötä myös kuntoutujaa kohden annettavan ohjauksen määrän ja vaikuttavuuden heikkeneminen. Alkuvaiheessa tilannetta pyritään helpottamaan rajallisella määrällä ostopalveluita, mutta pitemmällä tähtäimellä Kainuuseen tarvitaan toinen näkövammaisten kuntoutusohjaaja.

Projektityöntekijä on pystynyt projektin aikana antamaan myös yksilöllistä liikkumistaidon ohjausta isolle joukolle Kainuun näkövammaisia, mikä on rohkaissut heitä liikkumaan ja hoitamaan asiansa itsenäisesti. Tämä on osaltaan ylläpitämässä näkövammaisen henkilön fyysistä kuntoa sekä psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Toiminta tukee myös maakunnan perustavoitetta kotona asumisen tukemiseksi mahdollisimman pitkään sairauksista ja ikääntymisestä huolimatta. Aiemmin ostopalveluiden saanti on liikkumistaidon ohjauksen osalta ollut hyvin vaikeaa. Projektin jälkeen siirtymävaiheen aikana liikkumistaidon ohjausta pyritään hankkimaan kaikkein välttämättömimpään tarpeeseen ostopalveluina. Pitemmällä tähtäimellä toisen näkövammaisten kuntoutusohjaajan toimen perustaminen on tarpeen myös liikkumistaidon ohjauksen järjestämiseksi Kainuussa. Yhtenä kompromissina voisi ajatella liikkumistaidon ohjauksen järjestämistä ERVA-yhteistyönä OYS:n kanssa. Tämä voisi tapahtua siten, että OYS:n perustamasta kokoaikaisesta toimesta Kainuu ostaisi tietyn osuuden. Asioista neuvotellaan jatkossa silmätautien klinikan ja esimiesten kanssa. Ongelmana on Kainuun maakunta-kuntayhtymän vaikea taloustilanne, mikä ei juuri salli edes välttämättömiä menolisäyksiä.

Projektin aikana testattiin myös näkövammaisten jäljellä olevan näön käytön opettamista pienryhmissä aiemmin Näkövammaisten keskusliiton INK-projektissa kehitettyjen menetelmien avulla. Pienryhmät osoittautuivat toimivaksi työskentelymuodoksi, palaute myös asiakkailta oli hyvä ja erityisesti vertaistuen saaminen toi toiminnalle lisäarvoa. Ryhmien kokoaminen ja organisointi oli Kainuun harvaan asutuksen ja pitkien etäisyyksien vuoksi kuitenkin vaikeaa ja aikaa vievää, joten tämän toiminnan jatkaminen ei niukoilla resursseilla projektin jälkeen ole mahdollista. Asiaan palataan, kunhan näkövammaisten kuntoutusohjauksen resurssit saadaan riittäviksi.

Projektin aikana on kehitetty toimiva koulutuspaketti sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle näkövamma-asioista ja koulutettu mm. kotihoidon henkilökuntaa. Koulutusta ja tiedottamista on järjestetty myös suoraan näkövammaisille suunnattuna esim. yhdistyksen palvelupäivien yhteydessä. Nyt palvelupäivät tässä muodossaan ilmeisesti loppuvat. Median kautta on pyritty vai-

kuttamaan yleisiin asenteisiin ja lisäämään väestön tietoutta näkövamma-asioista. Tiedotusta ja koulutusta pyritään jatkamaan maakunnan ja Kainuun näkövammaiset ry:n yhteistyöllä jatkossakin. Kotihoidon henkilökunnalle täsmäkoulutusta voidaan mahdollisesti pienessä määrin tarjota myös ostopalveluna liikkumistaidon ohjauskäyntien yhteydessä. Lähipalvelussa toimivien työntekijöiden kouluttamisella voidaan huomattavasti tukea näkövammaisten kotona asumista, apuvälineiden käyttöä ja osallistumista. Mikäli myöhemmin toinen kuntoutusohjaajan toimi saadaan, voidaan koulutusta järjestää myös muille työntekijäryhmille ja ylläpitää koko sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön tiedon tasoa näkövammakuntoutuksen mahdollisuuksista.

Näkövammaprojektin myötä esille on noussut laajempaan näkökulmana asumisympäristön ja yhdyskuntarakenteen esteettömyys, missä myös Kainuussa olisi paljon kehitettävää. Maakunnalle onkin tehty alustava esitys laajemmasta Esteetön Kainuu -kehittämishankkeesta, jolla edistettäisiin sekä liikunta- että näkövammaisten asiointia ja osallistumista koko Kainuun alueella. Tässä hankkeessa tärkeitä toimintoja olisivat mm. yhdyskunta- ja liikennesuunnittelu, esteetön korjaus- ja uudisrakentaminen sekä joukkoliikenteen ja kuljetuspalvelujen esteettömyys. Hankkeen onnistuminen edellyttää riittäviä voimavaroja ja monien eri tahojen sitoutumista pitkäjänteiseen kehittämistyöhön, jotta käytännön tuloksia on mahdollista saada. Alustavissa keskusteluissa kiinnostusta jatkotyöskentelyyn onkin löytynyt eri tahoilta.